

В. М. ЦИГИЛИК

РОЗКОПКИ НА ПОСЕЛЕННІ ЛИПИЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ БІЛЯ с. ВЕРХНЯ ЛИПИЦЯ, ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ, У 1962 р.

У 1960 р. експедицією відділу археології Інституту суспільних наук АН УРСР було відкрито біля с. Верхня Липиця, Івано-Франківської області, поселення липицької культури.

Воно знаходиться на західній околиці села, на південному схилі урочища «За лугом». З півдня, а частково і з заходу поселення обмежене долиною, по якій протікає струмок, що впадає в р. Нараївку; східна частина поселення підходить майже до крайніх будівель села. На північ від поселення на відстані близько 200 м проходить залізниця Рогатин — Тернопіль.

Важливість вивчення цього поселення полягає в першу чергу в тому, що його можна зв'язати з виявленим у 1889 р. відомим в літературі могильником, що дав саму назву липицької культури.

Могильник був відкритий і досліджувався протягом двох років (1889—1890 рр.) Коперницьким. Повне опрацювання та наукову інтерпретацію матеріалів зробив у 1932 р. М. Ю. Смішко¹.

У 1962 р. на поселенні були проведені невеликі розкопки² на площі понад 100 м².

Культурний шар залягає на глибині 0,2—0,7 м від сучасної поверхні. Насиченість культурного шару вугликами, кусками обмазки, камінням та великою кількістю попелу добре виділяє його в чорноземі.

На дослідженій площі виявлено житло, господарську яму, два вогнища, а також кілька скупчень опаленої глиняної обмазки, які заходять в стінки розкопу.

Житло мало неправильну чотирикутну форму з дещо закругленими кутами і було орієнтоване стінками за сторонами світу. Його розміри — 3,8×4,1 м, глибина — 2,2 м від сучасної поверхні. Вертикальні стінки житла плавно переходили в рівне, добре утрамбоване дно. В житлі знаходились два виступи, вирізані в матеріку. Перший виступ проходив під північною і східною стінками, другий — залягав над першим і проходив лише під північною стінкою. Залягаючи один над одним, виступи утворювали сходи і, мабуть, служили входом до житла (рис. 1).

¹ M. Smiszko, Kultury wczesnego okresu epoki cesarstwa rzymskiego w Małopolsce Wschodniej, Lwów, 1932.

² Експедиція працювала під керівництвом кандидата історичних наук М. Ю. Смішка. Розкопки на поселенні проводились автором.

В південно-західній частині житла на долівці виявлено вогнище чотирикутної форми. Воно знаходилось на невисокому материковому підвищенні і було викладене з каменю-пісковуку, скріпленого глиною. На вогнищі лежав тонкий шар попелу, перемішаного з вугликами, та кілька дрібних фрагментів кераміки.

В заповненні житла виявлено тваринні кістки, значну кількість кераміки липицької культури та кілька окремих знахідок.

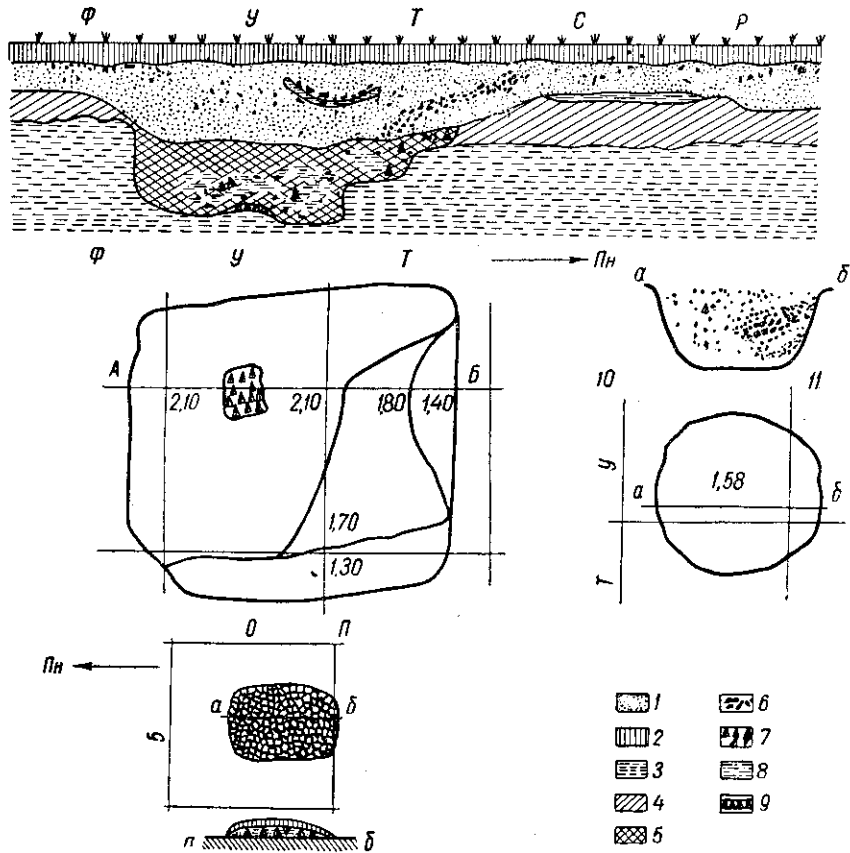

Рис. 1. План та розріз житла, господарської ями і вогнища з поселення біля села Верхня Липиця.

1 — чорнозем, перемішаний з попелом; 2 — орний шар; 3 — материкова глина; 4 — чорнозем; 5 — заповнення житла; 6 — глиняна обмазка; 7 — камені; 8 — прошарки жовтої глини; 9 — вогнище.

На відстані 8 м на схід від житла відкрито округлу в плані яму. Вирізани в материк стінки ями донизу звужувались і переходили в рівне дно. Діаметр ями — 2 м, глибина — 1,58 м від сучасної поверхні. В заповненні виявлено фрагменти ліпної кераміки, тваринні кістки, велику кількість кусків опаленої до коричневого кольору обмазки та каменю. Крім того, в розрізі заповнення простежено два суцільні прошарки обмазки, що знаходились один над одним.

Вогнища були виявлені недалеко від житла, на глибині 0,2—0,42 м від сучасної поверхні. Вони мали овальну форму, розміром 0,9—1×1,35 м і були орієнтовані по лінії північ—південь. Вогнища були підмазані глиною товщиною 0,18—0,2 м з включенням кусків каменю-пісковуку і залягали на чорноземі. Вони були опалені на товщину 6—8 см і зверху мали сірий, нижче червоний колір, який поступово переходив у жовтий (рис. 1). На вогнищах знаходилась незначна кількість попелу та дрібних вугликів.

Основним матеріалом, виявленим на дослідженій частині поселення, є ліпна і гончарна кераміка.

Ліпний посуд, що становить близько 85% загальної кількості, в більшості був виготовлений з глини із значними домішками шамоту, рідше жорстви. Поверхня шершава, горбкувата, колір коричневий з

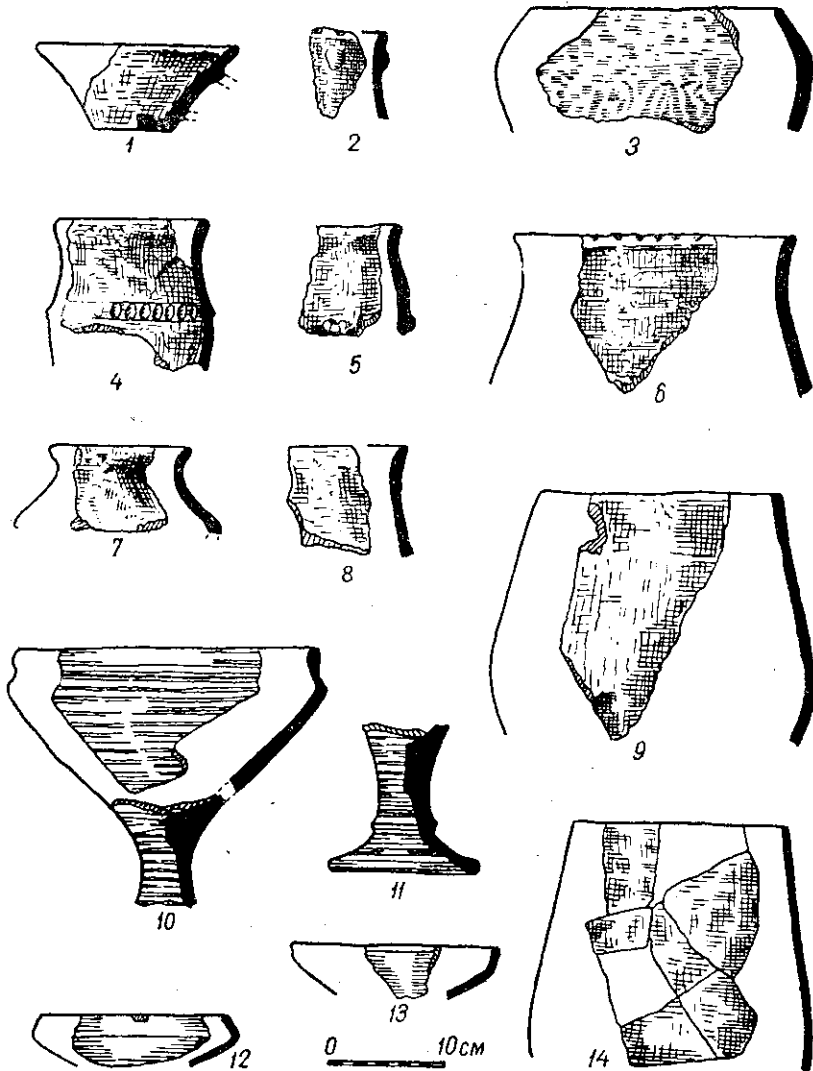

Табл. I. Ліпна та гончарна кераміка з поселення біля с. Верхня Липиця.

1, 3-7, 9-14 — житло; 2, 8 — яма.

сірим або темним відтінком, випал середній, в окремих випадках досить добрий.

Частина посуду була виготовлена із глини з невеликою домішкою дрібного шамоту. Поверхня рівна, згладжена, інколи дещо пролощена, колір жовтувато-коричневий, випал міцний.

Посуд з нерівною, шершавою поверхнею представлений переважно уламками горщиків тюльпановидної або біконічної форми (табл. I, 2, 4-8) та характерними для липицької культури кухликами з ручкою (табл. I, I).

Окремі горщики були прикрашені під вінцями або на опуклості бочка трьома-чотирма наліпними гудзиками, іноді з пальцьовими вдавленнями посередині. Дуже характерними в орнаментуванні горщиків є наліпні горизонтальні валики з поперечними пальцьовими вдавленнями або горизонтальні рядки пальцьових зашипів (табл. I, 4).

Посуд з вигладженою поверхнею представлений уламками біко-нічних горщиків з рівно зрізаним краєм невиділеного вінчика (табл. I, 9, 14) та уламками мисок з нахиленим до середини верхнім краєм, звуженими донизу бочками і плоскими денцями (табл. I, 3).

На дослідженій частині поселення група кружального посуду невелика. Віч був виготовлений з відмученої глини, поверхня згладжена або пролощена, сірого, іноді чорного кольору, випал міцний. Ця група посуду представлена уламками горщиків з легко розхиленими вінцями і денцями на кільцевій підставці та дуже характерними для липицької культури уламками чаш на високій ніжці (табл. I, 10—13).

Майже весь посуд, виявлений на дослідженій частині поселення, має точні аналогії на згаданому вище могильнику³. Такий же посуд був виявлений на Гринківському могильнику⁴ та на поселеннях в Залісках⁵ і Черепині⁶. Численні аналогії відомі з території Румунії (Поаяна, Тіносул, Пороліссум)⁷, близькі за формою посудини виступають на території Словаччини⁸.

Крім уламків посуду, на дослідженій частині поселення виявлено п'ять пряслиць, залізний ключ, брусок та уламок кістяного предмета невідомого призначення з нарізним геометричним орнаментом.

Розвідувальними розкопками не виявлено знахідок, які б давали можливість точно датувати поселення. Але ми можемо його датувати шляхом порівняння виявленого на ньому матеріалу з добре датованими комплексами Липицького могильника. Виходячи з того, що ліпна і гончарна кераміка, виявлена на поселенні, має точні аналогії серед керамічного матеріалу Липицького могильника, який на основі фібул датується I—II ст. н. е.⁹, цим же часом попередньо можна датувати і наше поселення.

Майбутні дослідження у Верхній Липиці відкриють перед нами можливість комплексного вивчення матеріалів поселення та могильника, що внесе нові дані у висвітлення ряду питань, зв'язаних з історією населення липицької культури.

³ M. Smiszko, *Kultury wczesnego okresu...*, стор. 118, 131, табл. VIII, 7, 11; стор. 121, 147, табл. I, 1; стор. 127, табл. VII, 10, 12, 13; стор. 135, табл. IX, 3, 6; стор. 139, табл. X, 4, 6.

⁴ Там же.

⁵ М. Ю. Смишко, Раннеславянская культура Поднепровья в свете новых археологических данных, КСИИМК, вып. 44, М., 1952, стор. 70, рис. 22, 5; його ж, Дослідження пам'яток культури полів поховань в західних областях УРСР у 1947 р., АП, т. III, К., 1952, стор. 347, табл. II, 1; стор. 343, рис. 5, табл. I, 1.

⁶ В. Баран, Поселення перших століть нашої ери біля с. Черепин, К., 1961, стор. 14, табл. I, 1, 4; стор. 15, табл. I, 2, 6, 9, 10, 12; стор. 101, табл. III, 1, 2, 4, 5, 9.

⁷ R. et E. Vulpe, *Les fouilles de Poiana, Dacia*, t. III—IV, Bucurest, 1933, стор. 291, рис. 44, 1; стор. 290, табл. 43, 4; стор. 300—302, рис. 69, 72; їх же, *Les fouilles de Tinosul, Dacia*, t. I, Bucurest, 1924, рис. 27; M. Macrea und M. Rusu, *Der dakische Friedhof von Porolissum, Dacia*, t. IV, Bucurest, 1960, стор. 213, рис. 11, 1, 4, 9, 11, 13, 14, 21; Б. Митря, Могильник в селе Индепенденца и погребение в селе Коконь, Dacia, t. III, Bucurest, 1959, стор. 479, рис. 6, 1.

⁸ А. Тоčíк, К otázke osídlenia juhozápadného Slovenska na zlome letopočtu, *Archaeologické rozhledy*, вип. 11, зомит 6, стор. 853, рис. 320, 3; 321, 8; 322, 8.

⁹ M. Smiszko, *Kultury wczesnego okresu...*, стор. 176.

В. Н. ЦЫГЫЛЫК

**РАСКОПКИ НА ПОСЕЛЕНИИ ЛИПИЦКОЙ КУЛЬТУРЫ
ВОЗЛЕ с. ВЕРХНЯЯ ЛИПИЦА,
ИВАНО-ФРАНКОВСКОЙ ОБЛАСТИ,
В 1962 г.**

Резюме

Статья посвящена итогам археологических исследований, производившихся на поселении липицкой культуры около с. Верхняя Липица, Ивано-Франковской области, в 1962 г.

В результате работ раскопано жилище, два очага и несколько скоплений обожженной глиняной обмазки, которая заходила в стенки раскопа.

В заполнении жилища найдены кости животных, значительное количество керамики липицкой культуры и несколько отдельных находок.

Основным материалом, выявленным на исследованном участке, является лепная и в значительно меньшей степени гончарная керамика.